

NORTON JUSTER (2 iunie 1929, New York – 8 martie 2021, Massachusetts) a fost arhitect, peisagist, profesor și autor al unor cărți pentru copii foarte apreciate, printre care și *The Dot and the Line (Punctul și linia)*, ecranizată într-un film care a fost premiat cu Oscar.

A colaborat cu Sheldon Harnick pentru libretul unei opere bazate pe *Vama fantomă*. Această adaptare pentru scenă a avut premiera în 1995 și a fost jucată în școli și teatre pe tot cuprinsul Statelor Unite ale Americii. *Vama fantomă* a fost tradusă în multe limbi și adaptată și ca film de animație. De asemenea, cartea a inspirat subiectul unui documentar apărut în 2013 cu numele *The Phantom Tollbooth: Beyond Expectations (Vama fantomă: Dincolo de așteptări)*.

După ce a renunțat la predat și la arhitectură, Norton Juster a continuat să scrie. Printre realizările sale se regăsesc și două albume ilustrate, inspirate de nepoata lui.

JULES FEIFFER (n. 26 ianuarie 1929, New York) este un cunoscut desenator, autor, scenarist și dramaturg. A câștigat Premiul Pulitzer pentru desenele sale cu caracter politico-social. Desenele lui au apărut constant într-o serie de publicații, cum ar fi *The Los Angeles Times*, *The London Observer*, *The New Yorker* etc.

A scris mai mult de treizeci de cărți, piese de teatru și scenarii. Și pentru acestea a primit premii, printre care George Polk, Outer Critics Circle, Obie Award.

NORTON JUSTER

Vama fantomă

Ilustrații de Jules Feiffer

Traducere din engleză
de Virgil Stanciu

arthur

CUPRINS

<i>O apreciere</i>	7
<i>Introducere</i>	11
<i>Un cuvânt din partea autorului</i>	17
CAPITOLUL 1	
<i>Milo</i>	19
CAPITOLUL 2	
<i>Dincolo de Așteptări</i>	28
CAPITOLUL 3	
<i>Bun venit în Dicționopolis</i>	47
CAPITOLUL 4	
<i>Zăpăceală în piață</i>	62

CAPITOLUL 5	
Doi timpi și trei mișcări	78
CAPITOLUL 6	
Povestea Vag Macabrei	94
CAPITOLUL 7	
Banchetul regal	105
CAPITOLUL 8	
Farsorul se oferă voluntar	119
CAPITOLUL 9	
Totul e cum privești lucrurile	130
CAPITOLUL 10	
O simfonie colorată	140
CAPITOLUL 11	
Discord și ZBANG	161
CAPITOLUL 12	
Valea tăcută	182
CAPITOLUL 13	
Concluzii neplăcute	201
CAPITOLUL 14	
Dodecaedrul preia conducerea	215

CAPITOLUL 15	
Pe aici, spre infinit	231
CAPITOLUL 16	
Un păsăroi foarte murdar	242
CAPITOLUL 17	
Comitetul de neîntâmpinare	265
CAPITOLUL 18	
Castelul din Aer	280
CAPITOLUL 19	
Întoarcerea Rimei și a Rațiunii	296
CAPITOLUL 20	
La revedere și Salut	314

O APRECIERE

Știi că te afli pe mâini foarte bune când, în mijlocul unui dialog educativ zăpăcitor, autorul te dezarmează:

— *Cred că pur și simplu nu m-am gândit, spuse Milo.*

— *EXACT! strigă câinele și alarma îi sună din nou.*

Acum știi ce trebuie să faci.

— *Mă tem că nu, recunoscui Milo, simțindu-se cam prost.*

— *Păi, continuă nerăbdător câinele de pază, de vreme ce ai ajuns aici fiindcă nu te-ai gândit, e rezonabil să deduci că trebuie să începi să gândești ca să ieși.*

Zicând acestea, sări în mașină.

Inima mi s-a topit la ceea ce a spus apoi câinele de pază Tock (vezi ilustrația lui Feiffer), la prima mea lectură, demult: „Te superi dacă mă urc și eu? Ador plimbările cu mașina!“ Iată-l pe Norton Juster cel cu mintea fecundă ciupind coarda corectă exact în momentul oportun.

Vama fantomă țopăie, levitează, abundă de note corecte în locurile potrivite, cum îi șade bine unei adevărate capodopere. Reacția primilor critici a fost entuziasmată;

ei și-au garnisit cronicile cu calambururi exuberante și jocuri de cuvinte justeriene. Comparația cu *Alice în Țara Minunilor* este inevitabilă, „căci autorul demonstrează aceeași ingeniozitate, același sarcasm și același spirit ludic în atacul său împotriva folosirii șablonarde a cuvintelor“. Toate bune și frumoase. E minunată, de fapt, această recunoaștere instantanee de către criticii contemporani. E chiar plăcut, de-a dreptul duios, să fii comparat cu *Alice*, deși am bănuiala că Norton Juster ar fi preferat să-i fie asemuită cartea cu *Vântul prin sălcii*. Cartea a fost asemuită până și cu Bunyan! „Așa cum *Călătoria pelerinului* își propune ca obiectiv trezirea spiritului leneș, *Vama fantomă* tratează problema însuflețirii minții trândave.“

Cele de mai sus l-ar încânta pe orice tânăr autor, dar comparațiile cu Carroll și Bunyan abia încep să ne dea o idee despre calitățile care fac din *Vama fantomă* o carte splendidă. Pentru mine, această scriere minunată este în primul rând produsul minții și sufletului lui Norton Juster, *menschkeit*-ul său. Un alt aspect al minunii: deși *Vama fantomă* este o fantezie extraordinară, ea este strâns ancorată în aici și acum, degajă un sentiment viu și alarmant al realității. Jules Feiffer – din clasa rarilor artiști care se pricep să deseneze idei – combină, în superbele lui ilustrații șocante, trase în peniță, aceeași realitate insistență cu fantezia nețărmită.

Vama fantomă este produsul unui loc și al unui timp care mă umplu de o sfâșietoare nostalgie. A apărut la

New York în 1961, acel glorios moment din istoria editării cărților pentru copii în Statele Unite când noi, puștii norocoși – Norton, Jules, subsemnatul și mulți alții – eram antrenați cu toții în aventura publicării, plină de riscuri și de momente înălțătoare, care aproape mi se ștersese din memorie. Unica noastră dorință era aceea de a uimi. Nu existau tentații, fiindcă banii erau puțini, iar „cărțuliile pentru puștani“ erau ferm bătute în cuie la baza „totemului unei cariere literare“. Era, pur și simplu, lesne să rămâi ingenuu și curat, să fii tu însuși într-un mod dezinvolt – o turmă de pui de balenă fericiți, vânturându-ne lacomele cozi triunghiulare și plonjând în străfunduri după aur. *Vama fantomă* e aur pur.

Recitind-o acum (până și Milo s-ar mira de cât de repede au trecut, valvârtej, treizeci și cinci de ani), sunt din nou mișcat de aplombul, certitudinea și strălucirea unei cărți care știa că trebuie să existe. Îți declanșează același șoc al recunoașterii ca la prima lectură, aceeași emoție și pură încântare datorate splendorilor și trăsnitelor acrobațiilor verbale. Totodată, este profetică și înspăimântător de actuală în ceea ce privește viața citadină de la sfârșitul anilor nouăzeci. Cartea se ocupă, în termeni fantastici, de probleme temute, precum specializarea excesivă, deficitul de comunicare, conformismul, cupiditatea, toate relele alarmante ale timpurilor noastre. Lucrurile au degenerat de la rău la mai rău și la hidis. Îndobitocirea Americii progresează în ritm susținut. Demonul

Ignoranței, al Exagerării Sfruntate (ai cărei colți feroce sunt meniți doar „să mutileze adevărul“) și al meschinei Scuze Străvezii s-au aciuat între zidurile Regatului Înțelepciunii, în timp ce Gorgone precum Ura și Răutatea, Tiranicul Știe-Tot și mai ales Triplii Demoni ai Compromisului ocupă poziții înalte de dregători peste tot în lume. Este evident că preafrumoasele prințese Rima și Rațiunea au fost din nou surghiunite. E nevoie de Milo! E nevoie de el și de prietenii lui dragi – Tock, câinele de pază, și Farsorul – ca să le mai salveze o dată. Avem nevoie de ei să se cațăre în drăguța mașină electrică și să parcurgă drumul plin de meandre din jurul Buclucurilor, al Colinelor Confuziei, al Munților Ignoranței, până la Castelul din Aer unde sunt captive Rima și Rațiunea, ca să ni le aducă înapoi. În timp ce așteptăm, să ne bucurăm de marele noroc că ni s-a dat, în urmă cu treizeci și cinci de ani fericiți, *Vama fantomă*. *Mazel tov*, Milo, Norton și Jules!

MAURICE SENDAK

1996

INTRODUCERE

Ca majoritatea lucrurilor bune ce mi s-au întâmplat în viață, am scris *Vama fantomă* din dorința de a evita altă muncă – ceva ce mi se cerea să fac. Unii oameni procedează astfel. Printre ei, și eu. Să mă explic.

În 1957, demobilizat din armată, am venit la New York, unde am început să lucrez într-un birou de arhitectură, cu scopul de a acumula experiența necesară pentru a practica într-o bună zi arhitectura. Căci asta sunt eu în viața de zi cu zi și așa mă văd. Dacă m-ați scutura în toiul nopții ca să mă treziți și m-ați întreba ce sunt, v-aș răspunde bolborosind „arhitect“, nu „scriitor“, „profesor“ ori altceva. Ceea ce nu înseamnă că aș considera scrisul sau predarea activități secundare. Pentru mine, ambele ocupă un loc deosebit de important. Dar arhitectura este cea care mi-a modelat viziunea despre lume și atașamentul față de anumite idei.

Muncind la New York (1958 – 1959), am dezvoltat un mare interes față de felul cum oamenii își văd mediul ambiant și trăiesc în mijlocul lui – ce te face să te simți bine ori rău într-o anumită localitate, în care ne construim

Am convingerea că viețile ne sunt influențate crucial de experiențele timpurii, de locul în care am crescut și am început să devenim cei care suntem acum.

Americanul Samuel Juster era un produs al României și Americii, iar americanul Norton Juster e continuarea acelei moșteniri amalgamate. Sunt nerăbdător să aflu mai multe despre el și despre mine însumi.

Sper să vă placă povestea mea.

IANUARIE 2013

CAPITOLUL 1

MILO

A fost odată ca niciodată un băiat numit Milo, care nu știa ce să facă cu sine însuși – nu doar în anumite momente, ci permanent.

Când era la școală, tânjea să fie afară, iar când era afară, tânjea să fie înăuntru. Pe drum se gândea să ajungă acasă și când ajungea acasă se gândea să plece. Oriunde s-ar fi aflat, dorea să se afle altundeva, iar când ajungea altundeva, se întreba de ce-și dăduse atâta osteneală. Nimic nu-l interesa cu adevărat, cu atât mai puțin lucrurile care s-ar fi convenit să-l intereseze.

„Am impresia că aproape totul este pierdere de vreme“, remarcă el într-o zi, întorcându-se fără chef

acasă de la școală. „Nu văd ce rost are să înveți să rezolvi probleme nefolositoare, să scazi morcovi din morcovi, să știi unde se află Etiopia și cum se ortografiază corect «februarie».”

Deoarece nimeni nu-și bătea capul să-i explice că altfel stăteau lucrurile, el privea procesul acumulării de cunoștințe drept cea mai mare pierdere de vreme posibilă.

În timp ce băiatul și nefericitele sale gânduri înaintau în mare grabă (căci, dacă nu era niciodată nerăbdător să fie acolo unde se ducea, îi plăcea să ajungă cât mai curând posibil), i se părea un miracol extraordinar că lumea, deși atât de vastă, părea uneori atât de mică și de goală.

„Cel mai trist e”, continuă el, abătut, „că nu am nimic de făcut, nu am chef să merg nicăieri, nu există aproape nimic demn de văzut”.

Își punctă această ultimă cugetare cu un suspin atât de profund, încât o vrabie care ciripea pe acolo își întrerupsese triful și dădu zor să se întoarcă la familia ei.

Fără a se opri sau a-și ridica privirea din pământ, Milo trecu în viteză pe lângă clădirile și prăvăliile animate aliniat pe stradă și, după câteva minute,